

ismerne meg. El kellene kérnem a jegyét, ha nincs neki, ki kellene kísérnem, de nem mondok semmit. Érzem, ahogy a póló a hátamra tapad. Ő kelletlenül a zsebébe nyúl, és kotorászni kezd.

Tudom, hogy nincs jegye, látom rajta. Az öreg idegesen pillantgat felém, de nem foglalkozom vele. A harmadik sorral is végzett. Érzem, hogy lángol az arcom, de nem érdekel, a következő székhez lépek, majd az azt követőhöz, és gépiesen eltépem a jegyeket. Az öreg már az ajtóban, szuszogva elindul felfelé a lépcsőn, és odafent bekapcsolja a vetítógépet.

Végigsietek a sorok között, amikor középre érek, rám néz, de leszegem a fejem. A villanykapcsolóhoz lépek, aztán elindulok az ajtó felé, de belegabalyodok a bársonyfüggönybe. A hátam mögött peregni kezd a film, a szignál recseg, de én csak arra figyelek, hogy kijussak innen.

Valaki megkopogtatja a vállam.

A háta mögött kitárt karú Krisztus-szobrot szállít a helikopter, az árnyéka feldereng egy frissen festett házfalon. Szívem szerint letörölném a képéről a vigyort. Most kellene elküldeni a jó bűdös francba, de akkor a kezembe nyom valamit. Egy pici papírgombóc. Zavaromban az kisimítom, és hitetlenkedve meredek a jegyre a tenyeremben. A fejét félrehajtva néz közben, majd kinyújtja a kezét, és a fülem mögé simít egy tincset, ami kiszabadult a copfomból. Állunk a fekete-fehér villódzásban. Ezek szerint mégsem felejtette el a mait, pedig csak úgy mellékesen mondtam a múltkor, mire azt válaszolta, hogy mindig is utálta Fellinit, jól össze is vesztünk ezen. Most mégis itt van, és ebben a pillanatban hirtelen megérték mindent, és halkán elnevetem magam, és csak arra tudok gondolni, hogy mekkora egy hülye voltam az előbb, de végül nem mondok semmit.

Finoman eltépem a papírt, de ő még akkor is csak engem néz, amikor a háttérben a helikopterzúgáson túl egyszer csak megszólalnak a Szent Péter-bazilika harangjai.

32

33

O história

PUSZTAI FRUzsINA

A MAGYAR TENGERT VIRTUÓZA

Komponista kisbolygóval

Kálmán Imre – Koppstein¹ Károly és Singer Paula gyermekeként – a XIX. században, a kiegyezés után született. Kálmán Imre Siófok és a Balaton-vidék gyermeke volt. A világhírű zeneszerző e különleges táj különleges szülötte, akinek szívébe kottát írt, zenét komponált Siófok és a Balaton. Élete legszebb és talán legmeghatározóbb éveit, kora gyermekkorát Siófokon, a Balaton mellett töltötte. Itt született. Innen indult világhódító útjára.

Csodálatos érzés egy gyermeknek a Balaton mellett, a déli parton felnőni. Mondhatni ideális. Pancsolni a sekély vízben. Homokvárat építeni. Kecskekörmöt² keresni, kagylót gyűjteni. Horgászni. Hallgatni a víz csobbanását, a békák kuruttyolását, a nád hajladozását a szélben, a jég rianását, reccsenését, morajlását, a közeledő vagy távolodó vonat füttyét. Figyelni a halászokat, a hajókat, a vitorlásokat, a fürdőzőket, a sirályokat, a halakat, a hüllámok játékát, az aranyhidat a Balatonon, a vízimadarak röptét, egy vízisikló mozgását vagy a közelgő vihart. Téblábolni a sétá-

¹ Névváltozat: Koppstein.

² A Balatonon egy harmadkori kagylónak ehhez hasonló alakú megkövesedett maradványa. *Magyar értelmező kéziszótár*, I., szerk. Juhász József et al., Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000, 662.

Pusztai Fruzsina 1979-ben született Szombathelyen, Siófokon él. Informatikus könyvtáros, okleveles mesterfokozatú középiskolai történelemtanár és állampolgári ismeretek tanára.

nyon, a strandon, a kikötőnél vagy a vasútállomás mellett, fürkészni az érkező és távozó utasokat. Lábatlankodni a színházban, rácsodálkozni a katonai zenekar vagy a prímás játékára, fülelni egy-egy éjjeli szerenádra. Csend és nyugalom, nyüzsgés és lármaváltakozása. Tobzódó, élénk színek, káprázatos fények. Friss levegő. Tengernyi élmény, az ihlet megannyi forrása, mely Kálmán Imre egész zenei művészetét, későbbi pályafutását meghatározta. Kálmán Imre zenéje ezért őszinte, szívből jövő, magával ragadó és örök. Zenei zseni volt, és kivételes egyéniség, akinek a lelke táncolt, de a lába nem.³ Kálmán Imre életműve mérföldkő a magyar zene történetében. Csodát teremtett a pusztítás közepette, maradandót alkotott akkor, amikor felbolydult és megbolondult Európa és az egész világ.

Siófok is gyermekcipőben járt, amikor Kálmán Imre világra jött, s együtt indult rohamos fejlődésnek a kistelepülés és az apró gyermek. „Divatos fürdőhellyé Kálmán Imre életének első tíz esztendeje alatt nőtt fel az apró halászfalu.”⁴ Szinte egyszerre szereztek hírnevet, s legnagyobb sikereiket is csaknem egy időben aratták, Siófok és híres szülőtte, az illusztris komponista. A második világháború azonban véget vetett a település dinamikus fejlődésének, s bár a háború után Siófok újraéledt, már soha nem lesz ugyanaz, mint annak előtte volt. Napjainkban másodvirágzását éli.

³ „[...] gyerekbált rendezett. Karján egy nálánál kétszer idősebb kislánnyal maga nyitotta meg a táncot. Ennek következményeit soha el nem feledte, a seb örökké égett a szívében. A párocska belegabalyodott a kislány fodrai-ba és uszálykájába, és hamarosan jóval alacsonyabb szinten pörgött-forgott, mint tervezte: a padlón. Tény, hogy – akárcsak Johann Strauss, a valcerkirály – ettől az egy alkalomtól eltekintve soha életében nem táncolt.” KÁLMÁN Vera, *Emlékszel még... Kálmán Imre élete*, Zeneműkiadó, Budapest, 1985, 37.

⁴ Uo., 21.

Szeretett szüleinek elvesztése, és az őt ért családi veszteségek, nemzeti tragédiák a zeneszerzőt is nagyon megviselték. Az uralkodó halála, a Nagy Háború elvesztése, az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása, a trianoni békeszerződés, az Anschluss és a második világhéges mind-mind Kálmán Imre életében történtek. Családjával neki is menekülnie kellett, miközben itthon maradt szeretteiért aggódott. A második világháború után már Kálmán Imre egészsége, alkotókedve sem volt a régi.

Kálmán Imre operettjeinek sikere máig töretlen. Örökzöld melódiái gyakorta fel-felcsendülnek szerte a világon, de milyen más lehetett, míg a Mester élt, komponált, megjelent a premiereken és páholyból nézte végig az előadást vagy éppen maga dirigált!

Lépünk azonban kicsit jobban vissza az időben. Hadd kalauzoljam végig Önöket a Koppstein család és Kálmán Imre életének fontosabb állomásain. Az édesapa, Koppstein Károly tisztes polgárember volt.⁵ 1877-ben már cégvezetőként dolgozott Siófokon, Koppstein József bizományos üzletében.⁶ Koppstein Károly sokat volt úton, hogy családja megélhetését biztosítsa. Foglalkozása (kereskedő) korántsem volt veszélytelen a gyakori bel- és külföldi utazások miatt.⁷ Koppstein Károly házában alakult meg az a

⁵ KÁLMÁN, I. m., 34.

⁶ Központi Értesítő, 1877. szeptember 8., 90. sz., 5. Forrás: ADT

⁷ „Folyó hó 11-én két helyi kereskedő, Kopstein K. és társa az enyingi vásárról jöttek hazafelé. A gamászai csárdánál két fegyveres rabló utjokat állta. A kocsis és Kopstein K. ijedtükben a kocsi alá bujtak, Muth S. azonban – ki erejéről híres vidékünkön – kikapta az egyik rabló kezéből a baltát és azzal úgy fejbe ütötte, hogy összerogyott, mire a másik elfutott; s így ők szerencsésen megmenekültek.”

A megyéből. Siófok, 1881. decz. 20., Veszprémi Független Hírlap, 1881. december 24., 13. sz., 2.

Forrás: Hungaricana. Tartalomgazda: Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém)

társulat az 1880-as évek közepén, amely Siófok fejlesztését tűzte ki célul.⁸ A családnak jó élete volt Siófokon. A korabeli sajtóban számos alkalommal feltűnik a nevük. Szerettek társaságba járni, és minden bizonnyal igen élénk társadalmi életet éltek, továbbá gyakran jótékonykodtak, legyen szó akár „a siófoki dalárda-egylet javára rendezett tánczvigalommal egybekötött” hangversenyről,⁹ az izraelita olvasókör táncvigalmáról,¹⁰ egy-egy füzérkérőiről¹¹ vagy

⁸ KÁLMÁN, I. m., 34.

⁹ „A Siófokon 1877. évi február hó 10-én a siófoki dalárda-egylet javára rendezett tánczvigalommal egybekötött hangversenyen felülfizettek: [...] Koppstein József 50 kr. Koppstein Károly 50 kr. [...]”

Veszprém megyei hivatalos heti közlöny, 1877. február 18., 7. sz., 3.

Forrás: Hungaricana. Tartalomgazda: Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém)

¹⁰ „Siófokról írják: Az itteni izraelita olvasókör folyó hó 5-én tartotta Karpelesz kávéházában tánczvigalmát, mely olyan szépen sikerült, hogy az olvasóegylet javára 100 frtot jövedelmezett. Az első négyest 60 pár tánczolta. A hölgyek közül felemlítjük: [...] Koppstein Károlyné [...] A mulatság oly kedélyes volt, hogy vége csak világos reggel lett.” Siófokról írják, Veszprémi Független Hírlap, 1882. március 11., 10. sz., 3.

Forrás: Hungaricana. Tartalomgazda: Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém)

¹¹ Füzér: tánc. Több táncból összetett csoportos (francia) tánc.

Magyar értelmező kéziszótár, I., szerk. Juhász József et al., Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000, 451.

„A siófoki izr. nőegylet folyó hó 5-én tartotta meg füzérkérjét, mely a legsikerültebbnek mondható. [...] A négyest negyven pár tánczolta, mely alkalomkor a hölgykoszorun végig tekintvén, a számos szépek közül a következőket jegyeztem föl: Koppstein Józsefné, az egylet buzgó elnöknője, [...] Koppstein Károlyné [...]”

S. L.: *A siófoki izr. nőegylet*, Székesfehérvár és vidéke, 1882. március 11., 30. sz., 3. Forrás: ADT

koszorúcskáról,¹² „a tiroli és karinthiai árvízkárosultak javára” indított gyűjtésről,¹³ „a községi iskolák javára rendezett” bálról,¹⁴ műkedvelői előadásról¹⁵ vagy „az önkénytes tűzoltó-egylet” javára rendezett mulatságról.¹⁶

¹² Koszorú: táncanfolyam záróvizsgája.

Magyar értelmező kéziszótár, I., szerk. Juhász József et al., Akadémiai Kiadó, Budapest, 2000, 766.

„Tánczvigalom Siófokon. A siófoki izr. jótékony nőegylet febr. 26-án koszorúcskát rendezett [...] A jelenvolt hölgyek közül tudósítónk a következőket jegyezte fel: [...] Koppstein József és Károlyné [...] stb. A négyeseket 32 pár tánczolta. A jótékony célra közel 100 frt gyűlt össze.”

Tánczvigalom Siófokon, Veszprémi Független Hírlap, 1888. március 3., 9. sz., 3. Forrás: Hungaricana. Tartalomgazda: Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém)

¹³ „A magyar szent korona országai vörös-kereszt egylete által, a tiroli és karinthiai árvízkárosultak javára gyűjtött adományok kimutatása. [...] Siófok vidéki választmány gyűjtése [...] Koppstein Paula [...]”

Budapesti Közlöny, 1882. november 26., 272. sz., 3. Forrás: ADT

¹⁴ „Bál Siófokon. Levelezőnk írja: A f. hó 13-án a községi iskolák javára rendezett bál igen szép sikerrel ment végbe. Résztvettek benne a következő hölgyek: [...] Koppstein Józsefné és Károlyné [...]”

Bál Siófokon, Budapesti Hírlap, 1883. január 19., 19. sz., 2. Forrás: ADT

¹⁵ „Rónai A. és Mátray E. tanítók által rendezett műkedvelői előadás alkalmával felülfizettek: [...] Koppstein Károly 40 kr., [...]” Néptanítók Lapja, 1883. április 14., 15. sz., 235. Forrás: ADT

¹⁶ „Siófokon az önkénytes tűzoltó-egylet jól sikerült táncmulatságot rendezett. [...] A mulatságon baleset is történt: Koppstein Károlyné asszony tánc közben elesett és kezét kifecamította. [...]”

Fővárosi Lapok, 1883. november 29., 279. sz., 1785. Forrás: ADT

„M. hó 25-én tartatott, a csak néhány hónappal ezelőtt alakult, de már teljesen felszerelt siófoki önkénytes tűzoltó egyletnek bálja [...] elősorolom szálait azon virágcsokornak, melyet úgy kösögünk, mint a vidék megjelent hölgyei képezve, azt fényessé és ragyogóvá tették. S ezek pedig: [...] Koppstein Károlyné [...] A négyeseket 50 pár tánczolta [...] Felülfizettek ez alkalommal: Koppstein Károly 1 frt, [...] A bál reggel fél 6 órakor ért véget.”

„A legtöbb, amit gyermekeinknek adhatunk: gyökerek és szárnyak” – állapította meg Johann Wolfgang von Goethe.¹⁷ Kálmán Imre mindkettőt megkapta. Gyökereket és szárnyakat is. Kálmán Imre 1882 októberében született Siófokon.¹⁸ Zenei tehetsége korán megnyilvánult. „A siófoki legendárium megőrizte az alábbi esetet: a gyermek Kálmán Imre hangosan dobolva vonult végig a falu Piacterén, s nagy élvezetét találta abban, hogy az állatok riadtan rebbentek előtte szét. Kotkodácsolás, röfögés, gágogás és ugatás kísérte lépteit. Mindez megannyi változatos hangszínt jelentett a kis muzsikusz fülének, telve éles disszonanciákkal, a ritmus, a tempó és a dinamikai árnyalatok változatosságával, a dobpergés mindent egybefogó drámaiságával. Íme az első szimfonikus hősköltemény! Szabad gyermeki fantáziálás eredménye: állatzenekarral, dobverővel vezénylő kis karmesterrel.”¹⁹

Kálmán Imre kiváló zenei adottságokkal rendelkezett, melyben nyilvánvalóan a géneknek, az öröklődésnek is óriási szerepe volt.²⁰ „Anyai ágon családjában elsőrendű muzsikuskok, míg édes-

B. Z.: *Siófok*, 1883. Deczember 4., Veszprémi Független Hírlap, 1883. december 8., 49. sz., 2.

Forrás: Hungaricana. Tartalomgazda: Eötvös Károly Megyei Könyvtár (Veszprém)

¹⁷ A legtöbb, amit gyerekeinknek adhatunk... (citatum.hu) (2022.09.17.)

¹⁸ Születésnapjáról ő maga így nyilatkozott: „[...] also – ich bin am 24. Oktober 1882 in Siófok in Ungarn geboren. Der Tag der Geburt ist nicht so sicher, es haben sich in meiner Familie zwei Parteien gebildet, die eine Partei behauptet, daß ich am 24., die andere, daß ich am 25. geboren bin, ich bekomme also jährlich zwei Tage lang Telegramme und Gratulationen. [...]” Julius BISTRON, Emmerich Kálmán. Mit einer autobiographischen Skizze der Jugendjahre von Emmerich Kálmán, Leipzig–Wien–New York, 1932, 16.

¹⁹ MATYIKÓ Sebestyén József, *Kálmán Imre Múzeum, Siófok*, szerk. Koch József, Kálmán Imre Múzeum, Siófok, 2001, 4. Második, bővített kiadás.

²⁰ Már az ókori görögök is felismerték, hogy a sok páratlan szellemi képesség között van négy olyan, amelyekben a kivételes adottság, a tehetség már

apjában kiváló rabbik, tanítók voltak.”²¹ Kálmán Imre húga, Ilonka interjút adott 1935-ben Budapesten, a Báthory utcai²² lakásban, „[...] ahol először csendültek fel a »Tatárjárás« melódiai és ahonnan [...] elindult diadalmas útjára [...] Kálmán Imre.”²³ Paál Jóbnak e vasárnapi riportjában röviden olvashatunk a felmenőkről is. „Blondelkeretben mosolygó arcú öregemberek portraitjait tartikják a falat. [...] Ezek az ősök. Nincsen címerük kutyabőrre írva, hétágú korona sem ékesíti a portrék sarkait, de a ruhájuk mégis zsinóros

korán felismerhető. Ilyen a költői, a vizuális-képzőművészeti és a matematikai mellett a zenei-muzikális tehetség is. Amely tehetség korán felismerhető, arra születni kell, amire pedig születni kell, ott a gének is egész bizonyosan szerepet játszanak – állapította meg Czeizel Endre *Zeneszerzők, gének, csodák* című könyvében. A Czeizel Endre által vizsgált magyar muzsikuskok döntő többsége a XIX. században született. A kutatások azt igazolták, hogy a kiegyezés után világra jötteknek volt a legnagyobb esélyük kivételes tehetségük valóra váltására. A jelentős magyar muzsikustalentedmók értékelése során Czeizel Endre megállapította, hogy csak a kedvezőbb anyagi körülmények között élő családok tudtak gyermekeik számára olyan feltételeket – például zeneoktatást – biztosítani, amely segítette meglévő zenei adottságuk felismerését és az azt követő megfelelő képzést. Czeizel azt is felismerte, hogy ezen magyar zeneszerzők többsége kiváló előadóművész volt, és sokan közülük karmesterként is helytálltak. Természetesen az öröklődés, a minta bevéssődése és a szociokulturális öröklődés sem hagyható figyelmen kívül – hangsúlyozta Czeizel Endre. Kálmán Imrere ráillik a fenti megállapítások szinte mindegyike.

CZEIZEL Endre, *Zeneszerzők, gének, csodák*, Galenus Kiadó, Budapest, 2014, 9–12, 475–490.

²¹ MATYIKÓ, I. m., 4.

²² A Báthory utcai lakás a II. világháború során leégett.

Üzenetek Amerikába, Magyar Nemzet, 1945. szeptember 16., 112. sz., 3. Forrás: ADT

²³ PAÁL Jób, *Kopott húrok egy ócska zongorán...* Ellenzék, 1935. szeptember 15., 212. sz. 4. Forrás: ADT

és a nagypapa – talán ő az, akihez legmesszebbre ér el a család – Kossuth-szakállal, Petőfi-nyakkendővel, pitykés ruhában, okos-ságot sugárzó magas homlokkal, becsületes fejével úgy mosolyog reánk, mintha a hatvanas évek valamelyik divatlapjából érkezett volna közénk. Álláig érő gallérjával úgy fest, mint a múlt század közepének táblabírája, pedig a nagypapa nem volt, csak néptanító Lengyeltótiiban [...]»²⁴

Kálmán Imre minden bizonnyal édesanyjától örökölhette zenei tehetségét.²⁵ Singer Paula művészi hajlammal megáldott asszony volt. Idősebb testvérei,²⁶ Vilma és Béla is határozottan muzikálisak voltak.²⁷ Gyermekként zongorázni tanultak.²⁸ „Musik hörte ich als kleines Kind genug zu Hause.” – állapította meg Kálmán Imre.²⁹ Mivel a család zenekedvelő és zeneértő volt, Kálmán Imrét már egészen bizonyosan a születése előtt, a mag-

²⁴ Uo., 4. old.

²⁵ *Szerdán délben temetik Kálmán Imre édesanyját*, Az Est, 1933. november 29., 271. sz. 15. Forrás: ADT

²⁶ Testvérei: Vilma, Béla, Rózsi, Milike (Emília) és Ilona. Imre a harmadik volt a sorban.

²⁷ KÁLMÁN, I. m., 35.

²⁸ Kálmán Imre – és feltehetően az idősebb Koppstein gyerekek – egykori siófoki zongoratanárnőjét, Remcsák Edénét – néhány sor erejéig – megemlítette visszaemlékezéseiben Szmodis Lóránt is: „[...] az öreg Remcsák néni [...] igen intelligens, olasz származású asszony volt. Több nyelven beszélt, és kitűnően zongorázott. Órákat is adott, és az elbeszélések szerint nála tanult a kis Kálmán Imre is.”

SZMODIS LÓRÁNT, *Siófoki mozaikok. Visszaemlékezések*, Kézirat, Siófok, 2003, 102. De Marchi Mária férje Remcsák Ede gyógyszerész volt. Ötvenedik házassági évfordulójukat 1928 decemberében ünnepelték. Nemzeti Újság, 1928. december 11., 280. sz., 11. Forrás: ADT

²⁹ BISTRON, I. m., 18.

zati korban³⁰ és aztán kisgyermekként is érték különféle kedvező zenei hatások. Húga, Milike is tanult zenét,³¹ Fodor Ernő növen-déke volt.³² Később kiváló zenepedagógusok³³ tanították Kálmán Imrét. Gondoljunk csak például Lukács-Schuck Annára,³⁴ Siklós Albertre³⁵ vagy Koessler Jánosra.³⁶ Kálmán Imre Lukács-Schuck Anna³⁷ egyik legkiválóbb tanítványa volt.³⁸ Koessler János mes-tere volt magának Siklós Albertnek, de – többek között – Bartók Bélának, Dohnányi Ernőnek, Jacobi Viktornak, Kálmán Imrének,

³⁰ „...Az anya nemcsak testét adja gyermekének, lelkét is a magából építi fel, még tovább mennék: nem is a gyermek: az anya születése előtt kilenc hónappal kezdődik a gyermek zenei nevelése.” – mondta Kodály Zoltán 1948-ban Párizsban. GÁLLNÉ GRÓH Ilona, *Zenei nevelés az óvodáskor előtt*. „Ringató” – kisgyermekkor zenei nevelés a kodályi elvek alapján, Parlando, 2008/3, 47. Forrás: ADT

³¹ *Zeneiskolai hangverseny*, Pesti Hírlap, 1907. május 28., 126. sz., 8. Forrás: ADT

³² *Évkönyv az 1910-11. tanévről*, Fodor Ernő Okleveles Zenetanár Vezetése Alatt Álló Zeneiskola, Budapest, 1910, 121, 144. Forrás: ADT

³³ Magyarországon, zenei területen olyan kiváló tanárok dolgoztak, akik segítséget nyújtottak a muzsikustehetségeknek talentummá válni. CZEIZEL, I. m., 490.

³⁴ Jeles zongoraművésznő és tanárnő. Liszt egykori kedvenc tanítványa. ÁBRÁNYI Kornél, *Képek a múlt és jelenből. A zongora-technika reformjához, Lukács-Schuck Anna rendszere*, Pallas, Budapest, 1899, 114–115. *Képek a múlt és jelenből* (mtda.hu) (2022. 09. 17.)

³⁵ SÁNDOR Dezső, *Harminc év a világhír útján. Zongoraművésznő készült, de egy gyermekkor betegség világhírű operettszerzőt csinált Kálmán Imréből*, Prágai Magyar Hírlap, 1936. szeptember 13., 210. sz., 12. Forrás: Hungaricana. Tartalomgazda: Fórum Kisebbségkutató Intézet (Somorja, Szlovákia)

³⁶ Eredeti nevén Hans Koessler.

³⁷ Másnéven: Lukács-Schuck Anna.

³⁸ *Lukács-Schuck Anna zongoraiskolája*, Zenelap, 1899. június 25., 18. sz., 6. Forrás: ADT

Kodály Zoltánnak, Szirmai Albertnek és Weiner Leónak is.³⁹ 42
Koessler 1882-től 1908-ig tanított a Zeneakadémián. Aztán nyugdíjba vonult.⁴⁰

Kálmán Imrét kisgyermekként rengeteg pozitív impulzus érte, a különböző zenei, irodalmi hatásoktól kezdve a színházi élményekig. „[...] A gyerekkor apró örömeiből egy paggályra [sic!] emlékszem legmesszebbre vissza. Hároméves koromban testvéreim zongorázni tanultak, de én nem igen érdeklődtem a zene iránt, csak mint hallgató. Amikor testvéreim tanultak, én elbújtam a zongora alá és rövidesen megtanultam minden dallamot, amelyet hallottam. Néhány hónap múlva már kizárólag a Liszt-rapszódiait énekeltem, de azért a zongoratanuláshoz még mindig nem volt kedvem. [...]” – mondta egyszer.⁴¹ „A fejemet a zongora lábához szorítottam s órák hosszat mozdulatlanul csodáltam a hangok különös rezonálását” – említette egy másik alkalommal.⁴²

A korabeli siófoki színjátszásról és egykori tanítóiról is megemlékezett: „[...] Első nagy szenvedélyem után jött a második: a színház. Bokodi Antal szintársulata játszott a nyári arénában és én minden próbán pontosan megjelentem. Ha valami baj volt, mindjárt engem

³⁹ Batta András: *Zeneakadémiai tabló. Múza és fáta Hans Koessler osztályában*, Magyar Zene, 1994/2, 222. Forrás: ADT. Batta András Gábor Ágnesre hivatkozik. (Hans Koessler budapesti növendékeinek tekintélyes jegyzékét közli Gábor Ágnes. Hans Koessler tanári működése a Zeneakadémián 1882–1908 és 1920–1925, 121–123. In: *Fejezetek a Zeneakadémia történetéből. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Tudományos Közleményei* 4., szerkesztette Kárpáti János, Budapest, 1992.)

⁴⁰ Mikor a nyugdíjas Koessler nehéz helyzetbe került, Kálmán Imre segítette ki, igaz, később visszakapta a Koesslernek küldött segélyt. Batta, I. m., 217.

⁴¹ Zsoldos Andor: *Egyszer volt, hol nem volt... Kálmán Imre*, Színházi Élet, 1924/43, 26–28. Forrás: ADT

⁴² Sándor, I. m., 12.

43 kergettek ki a nézőtérrel és én ilyenkor kívülről hallgattam tovább a darabot. Így ismertem meg a Denevért, a Madarászt, az Ördög piruláit. Elemibe nagyon jó tanuló voltam. Tiszta egyes. Tanítóim Rónai Adolf és Heves Bertalan azt mondták, hogy miniszter leszek, én azonban tüzoltó akartam lenni, később pedig zsoké. [...]”⁴³

„Az első igazi művész életemben Liedl Ferenc volt, a budapesti Operaház koncertmestere. [...] nyáron át mindig kiadtunk egy-két szobát nyaralóknak. Liedl is nálunk lakott. Sokat hegedült. Órákon át ácsorogtam az ablaka alatt s hallgattam a játékát. Rendszerint elkergetett az ablaka alól, de visszasompolyogtam. Végül dühbe gurult s panaszt tett a szüleimnél. »A gyerek nem akarja Önt zavarni, professzor ur,« – mondotta az édesapám – »csak szereti a zenét s azt hallgatja.« A mogorva muzsikus csodálkozva kérdezi: »Valóban muzikális volna ez a gyerek?« – Menj, fiam – mondotta az apám –, énekeld el a professzor urnak a Liszt-rapszódiaát. – Ez volt az első nyilvános szereplésem. Nyilván sikerem volt, mert az öreg professzor az ölébe kapott, megcsókolt s ezentul nemcsak hallgatnom volt szabad a próbáit, hanem olyan jó barátok lettünk, hogy a szobájába mehettem a próbái alatt.”⁴⁴

Kálmán Imrét szenvedélyesen érdekelte szinte minden, lelkesen vetette bele magát bármibe, ami éppen foglalkoztatta, és érdeklődése meglehetősen széles körű volt. Ez a jellemvonása később, felnőttként sem változott. Már kisiskolásként szenvedélyévé vált az olvasás.⁴⁵ Jókai Mór nagy tisztelője volt. Gimnazista korában Jókai összes regényét elolvasta.⁴⁶ Jókai Mór villatulajdonos volt Balatonfüreden, és gyakran megfordult Siófokon is, sőt élete

⁴³ Zsoldos, I. m., 26–28.

⁴⁴ Sándor, I. m., 12.

⁴⁵ Bistrón, I. m., 24.

⁴⁶ U.o., 30–31.

utolsó nyarát is itt töltötte. Akárcsak Jókai Mór, Kálmán Imre is a Balaton szerelmese volt. „[...] A pályám, az életem, karrierem a Balaton mellől indult el” – nyilatkozta egyszer a komponista.⁴⁷ A Balatonról mindig nagy szeretettel beszélt.⁴⁸ „Amikor el kellett szakadnia tőle, a tíz esztendő gyerek úgy érezte, a boldogságtól vett búcsút” – emlékezett Kálmán Vera.⁴⁹ Kálmán Imre a Budapest-Fasori Evangélikus Gimnázium tanulója lett.⁵⁰ A Budapesti Ágostai Hitvallású Evangélikus Főgimnázium értesítője az 1892/93-as tanévben mint I. osztályos tanulót, az 1894/95-ös tanévben mint III. osztályos tanulót említi meg őt, még Koppstein Imre néven. Tanulmányait – már Kálmán Imre néven – az 1899/1900-as tanévben fejezte be. Végzős korában Kálmán Imre volt az intézmény dal- és zeneegyesületének főjegyzője is.⁵¹ Kálmán Imre és bátyja névváltoztatása 1896 decemberében történt. 1896. december 16-án a Budapesti Közlöny közölte a névváltoztatás tényét.⁵²

⁴⁷ ZSOLDOS, I. m., 26–28.

⁴⁸ „Meine erste große Liebe war der Balaton-See. [...] Mir hat der Balaton tausend Wunder, tausend Freuden geschenkt: im Sommer das Baden und das Angeln, im Frühjahr den unvergeßlichen Anblick der mächtigen Stürme, im Winter die große Aufregung: wird der See einfrieren oder nicht?”

BISTRON, I. m., 17.

⁴⁹ KÁLMÁN, I. m., 22.

⁵⁰ „Tízéves koromban Pestre hoztak az evangélikus gimnáziumba. Itt első dolgom volt, hogy lapot alapítsak. Mag-am irtam, másoltam, terjesztettem, adminisztráltam és árultam ezt a sajtótermékét – Pestnek.”

ZSOLDOS, I. m., 26–28.

⁵¹ Iskolai értesítők. Forrás: ADT

Iskolai értesítők, Budapest - Evangélikus Gimnázium 1860–1946 | Arcanum Digitális Tudománytár (2022. 09. 17.)

⁵² „Kiskorú Koppstein Béla és Imre siófoki illetőségű budapesti lakosok vezetéknévének »Kálmán«-ra kért átváltoztatása, f. évi 106.694. számú belügyministeri rendelettel, megengedettetett.”

Időközben – Kálmán Imre gimnáziumi tanulmányai idején – „Woititz Ernő ur, a Magyar Általános Hitelbank tisztviselője, eljegyezte Koppstein Vilma kisasszonyt, Koppstein Károly ur leányát, Siófokon.”⁵³ Szintén a gimnáziumi évek alatt történt, hogy Kálmán Imre édesapja tönkrement, mindenüket elárverezték, otthonukat felszámolták. Imrét egy ismerős pesti család fogadta be addig, míg a szülei kölcsönpénzből szűkös lakást bérelve szintén Pestre nem utazhattak.⁵⁴ A Siófok fejlesztésére alakult társulat egyik tagja ugyanis hanyagul kezelte a város pénzét, s mivel neki nem volt semmije, másokon hajtották be a kárt. Koppstein Károly korábban jóhiszeműen aláírta a papírokat, és felelősséget vállalt mindenért: vagyona volt a biztosíték.⁵⁵ A családnak azonban nemcsak a házártól és vagyontárgyaitól kellett megválnia, hanem – a boldogulás és a jobb lehetőségek érdekében – siófoki életétől is.

Kálmán Imre tizenöt éves korában kezdett komolyan foglalkozni a zenével.⁵⁶ „Hatodik gimnáziumba jártam, amikor az első zongoraleckét kaptam Lukách Schuck Anna Andrassy-uti zeneiskolájában.” – mesélte.⁵⁷ A korabeli újságokban a zeneiskola hirdetésével is találkozhatunk.⁵⁸

Budapesti Közlöny, 1896. december 16., 297. sz., 2. Forrás: ADT
Ilona 1913-ban vette fel a Kálmán vezetéknévét.

Budapesti Közlöny, 1913. augusztus 29., 198. sz., 2. Forrás: ADT

⁵³ *Eljegyzések*, Pesti Hírlap, 1894. november 22., 326. sz., 11. Forrás: ADT

⁵⁴ CENNER Mihály, *Kálmán Imre*, Élet és Tudomány, 1982. október 22., 43. sz., 1356. Forrás: ADT

⁵⁵ KÁLMÁN, I. m., 38–39.

⁵⁶ *Életem és pályám – A »Csárdáskirálynő« premierje alkalmából elmondotta Kálmán Imre*, Színház és Divat, 1916. november 5., 12. sz., 18. Forrás: OSZMI, Könyvtár

⁵⁷ ZSOLDOS, I. m., 26.

⁵⁸ Budapesti Napló, 1898. augusztus 28., 236. sz., 20.

A *Hazánkban* olvashatjuk az alábbi sorokat 1898 júniusából: „Lukács-Schuk Anna asszony a mult őszzel az Andrassy-ut 24. számú házban zongoraiskolát nyitott [...] Lukács-Schuk Anna asszony ma tartotta meg iskolájában az első vizsgálati hangversenyt és mondhatjuk, hogy új tanmódszere teljesen bevált. [...] A legnagyobb feltűnést heltette [sic!] Kálmán Imre [...] aki azonban csak 9 hónap óta tanul és egy Mozart-féle ábrándott kifogástalanul adott elő. [...]”⁵⁹ Egy évvel később, 1899-ben pedig így írt a *Hazánk*: „[...] A többi közt Kálmán Imre, másodéves növendék Mozart d-moll zongoraversenyét [...] olyan szépen és szabatosan játszotta, hogy bámulatba ejtett mindenkit [...]”⁶⁰ Kálmán Imre zenei karrierje kezdetétől fogva elolvasta és komolyan vette a róla szóló zenei kritikákat.⁶¹ Ő maga így emlékezett erre az időszakra: „A zenedében az első nyilvános vizsgán Mozart D-moll fantáziáját játszottam. Az iskola leány-növendékei egy hagymakoszorúval leptek meg, az újságok nagyon

46

47

hízelgő kritikákat irtak rólam. Ezek hatása alatt elhatároztam, hogy zongoraművész leszek. Naponként 6-8 órát gyakoroltam, úgyhogy pár hét múlva a jobbkarom megfájdult. A zongorázást abba kellett hagynom. Zongora helyett, zongora elméletet és komponálást tanultam. Közben kitüntetéssel leíríttségiztem és beiratkoztam a jogi fakultásra. Egyidejűleg beléptem a *Pesti Napló* szerkesztőségébe.”⁶² „Négy évig irtam opera- és koncert-kritikákat a *Pesti Naplóba*, *Új időkbe* és a *Magyar Lányokba*.”⁶³

„18 éves koromban beiratkoztam az Orsz. Zeneakadémiára, ahol Kössler János tanár úrnál végeztem a zeneszerzési tanszakot. 1903. június 8-án az intézet hangversenyén előadásra került vonószonkarra írt Scherzandóm, Hubay Jenő vezetése alatt, magyar stílusú zongoraszonátám, zongoraintermezzóim, Détsely Károly előadásában. E hangversenyen elért sikereim következtében a Volkmann Róbert ösztöndíjat kaptam meg.”⁶⁴ Kálmán Imre a Régi Zeneakadémiára járt az Andrassy úton. 1902 és 1904 között volt Koessler tanítványa.⁶⁵ 1903-ban nyerte el a Volkmann Róbert-díjat.⁶⁶ Kálmán Imre volt a Zeneakadémia Olvasókörenek elnöke is abban az évben.⁶⁷

⁶² VÉCSEY Miklós, *Száz értékes magyar*, Budapest, 1931, 154. Forrás: ADT

⁶³ ZSOLDOS, I. m., 27.

⁶⁴ KALMÁR András, *Száz éve született. Az ösztöndíjpályázó Kálmán Imre*, Népszabadság, 1982. október 24., 250. sz., 7. Forrás: ADT. Kalmár András Száva Gyula kutatásaira hivatkozik. Lásd a Zenetudományi Intézet Koncertadatbázisát: Találatok – Koncertadatbázis (zti.hu) (2022. 09. 17.)

⁶⁵ BATTÁ, I. m., 222.

⁶⁶ „Az Országos Zeneakadémia ösztöndíjait tegnap osztották ki. A Volkmann Róbert-féle zeneszerzési ösztöndíjat Kálmán Imre, az intézet nagytehetségű növendéke kapta.”

Zeneszerzési ösztöndíj, Budapesti Napló, 1903. június 24., 171. sz., 10. Forrás: ADT

⁶⁷ *Újdonságok, A Zeneakadémia Olvasóköre*, Zenelap, 1903. április 25., 12. sz., 4. Forrás: ADT

⁵⁹ *Művészet, tudomány, irodalom, Lukács-Schuk Anna*, *Hazánk*, 1898. június 22., 148. sz., 6. Forrás: ADT

⁶⁰ *Zeneiskolai vizsgálatok*, *Hazánk*, 1899. június 20., 146. sz., 5. Forrás: ADT

⁶¹ Stefan Frey könyvében található egy fénykép 1917-ből, melyen családtagjaival közösen a *farsang tündére* kritikáit olvassák. Stefan FREY, „Unter Tränen lachen”. *Emmerich Kálmán. Eine Operettenbiografie*, Henschel, Berlin, 2003, 128. (Bildnachweis: Privatarhiv Charles Kalman)

Az alapos zenei képzésnek köszönhetően sorba jöttek a sikerrek. Kálmán Imre *Saturnalia*⁶⁸ (1904) című művét az Operaházban⁶⁹ és a Vigadóban⁷⁰ is bemutatták. Az *Endre és Johanna* (1905) és *A pereszlényi juss* (1906) bizonyára szintén sokak által ismert alkotások. Talán kevésbé ismertek a *Daliás idők*⁷¹ (1905) és a *Mikes*

⁶⁸ „Igen kiváló és eredeti egyéniség Kálmán Imre, a kinek Szaturnália-ja az est legkimagaslóbb száma volt. Műve nagyon élénk, színes zene, valóságos gall esprit sistereg minden fordulatánál. [...] a fiatal szerző igazi tehetség, a kinek nevével még gyakran fogunk találkozni. Hatása igen nagy volt, a közönség őszinte méltánylással tapsolta a szerzőt.”

A. L., *A Zeneakadémia az Operaházban*, Az Újság, 1904. március 1., 61. sz., 13. Forrás: ADT

„[...] Nagyon ötletes, csillogóan hangszerelt munka Kálmán Imre Szaturnália-ja. A középtétele kissé erőltetett; a kürtökben sok a fölösleges ellenpont. Az első tétel ismétlése a darab végén hosszabb záradékot kíván, viharzó, tomboló sztrettát. [...]” *Fiatal zeneszerzők*, Budapesti Hírlap, 1904. március 1., 61. sz., 11. Forrás: ADT

⁶⁹ *Hangverseny az operaházban*, Pesti Hírlap, 1904. február 29., 60. sz., 6. Forrás: ADT

⁷⁰ A Magyar Zenészek Országos Egyesületének nagy zenekara 1905. április 2-án, vasárnap délelőtt tartotta „[...] a székesfővárosi vigadó összes termeiben a beteg és rokkant zenészek segítő alapja javára a budai dalárda közreműködésével 2-ik népszerű zenekari hangversenyét. [...] A zenekar még a következő darabokat adja elő: Kálmán Imre »Szaturnália«, [...]” *2-ik népszerű zenekari hangverseny*, Pesti Hírlap, 1905. március 24., 84. sz., 6. Forrás: ADT.

Az eseményről a Budapesti Hírlap és a Magyar Nemzet is beszámolt. Forrás: ADT

⁷¹ „A Király-Színházban az 1905–1906-iki színházi idényben a következő újdonságok kerülnek előadásra: [...] Daliás idők; operette, irta: Szöllősi Zsigmond, zenéjét szerzette: Kálmán Imre; [...]”

A Király-színház újdonságai, Népszava, 1905. szeptember 13., 179. sz., 7. Forrás: ADT. Ezt a hírt több újság említi 1905 szeptemberében, például a Pesti Hírlap, a Pesti Napló vagy az Ország-Világ. Forrás: ADT

*búcsúja*⁷² (1906) című szerzemények. Utóbbi Rákóczi hamvainak hazaszállításakor került színre. A *Berta (Dal a moziról)* és az *Én vagyok a Fedák Sári szobalánya* (1907) című kuplékról azonban már szinte mindenki hallott. A *Dal a moziról* Heltai Jenő Bernát (1907) című énekes bohózatában szerepelt, mely darab részben Siófokon játszódik.

Az *Én vagyok a Fedák Sári szobalánya* című dalról Kálmán Imre így nyilatkozott: „[...] Az egyik pesti kótakiadó hivatott egy napon. Azt hittem, valami nagyobb megbízásról van szó. A kiadó elmondotta, hogy Heltai Jenőtől van egy kis dalszövege, vicces, kedves szöveg, amely a nagy primadonna, Fedák Sári szobalányáról szól. Ő, már mint a kiadó, negyvenkoronás pályázatot írt ki a zeneszerzők között, hogy az, aki a legsikerültebb muzsikát írja a dalhoz, megkapja a jutalmat, a dalt nyomban kiadják. Kijelentettem a kiadónak, hogy én ezért a nevetséges összegért nem veszek részt a fiatal zeneszerzők tolongásában. Azért mégis elvittem magammal a szöveget, amely nagyon tetszett nekem. Másnap megjelentem a kiadónál, véletlenül ott volt Heltai Jenő is.

– Halljuk, játssza el! – mondta a kiadó.

– Majd bolond lesz – mondta Heltai Jenő, aki már ismerte a zenét. – Ha megveszed tőle, meg is hallgathatod.

⁷² „A nagy fejedelem és bujdosó társai hamvainak hazaérkezése ünnepén a Magyar Színház is leróta kegyelelete adóját. A tetszéssel fogadott ünnepi nyitány után Ráthonyi Ákos szavalta el a »Mikes búcsúja« című melodramát, melynek hangulatos, költői tehetségre valló verseit Mezei Sándor, erőteljes, finom érzékkel felépített zenéjét pedig Kálmán Imre írta. Az alkalmi melodramának frenetikus hatása volt, s a szerzőket Ráthonyival együtt többször a lámpák elé hívták. A fiatal zeneszerző, aki a hangszerelés technikájában is mesteri biztosságot árult el, maga dirigálta a zenekart s mint karmester is elsőrendűnek bizonyult. A nagysikerű melodramát ma megismétlik.” *Mikes búcsúja*, Magyarország, 1906. október 29., 262. sz., 15. Forrás: ADT

– Ha tetszeni fog nekem, megsemmisítem a pályázatot és rögtön kifizetem érte a negyven koronát – mondta a kiadó.

– Már le is ültem a zongorához és játszottam a kis chansont Fedák Sári szobalányáról. A kiadó boldogan dörzsölte a kezeit, rögtön kifizette a negyven koronát és a kis dal elindult hihetetlen karrierje felé. A kótája nem az én nevem alatt jelent meg, mert szégyeltem a jelentéktelen kis zeneművet, amely az akkori Magyarország egyik legnépszerűbb dalocskája lett. Abban az időben nyílt meg az első magyar kabaré és ennek a színpadáról indult el a dal. Egyik este Fedák is eljött, hogy meghallgassa a híres számot, a nagy pesti slágert. Elragadtatással kiáltott föl: »Hiszen ez nagyszerű, ezt nekem kellene énekelnem!« A Király Színház legközelebbi revüjének egyik számában Fedák Sári mint a maga szobalánya jelent meg a színpadon és óriási sikert aratott azzal a dallal, amelyben önmagát karikirozza ki. A daxlikutyáját zsinóron vezetve jött ki a színpadra és úgy énekelte a dalt, amelyen akkor az egész ország mulatott. A színház igazgatóságának kérelmére le kellett vetnem inkognitomat és a nyilvánosságnak bejelentették, hogy a híres dalt Kálmán Imre komponálta. Ez volt életem első nagy sikere [...]»⁷³

Kálmán Imre baráti társaságához tartozott többek között Huszka Jenő, Kacsóh Pongrác, Buttykay Ákos, Szirmai Albert, Jacobi Viktor, Molnár Ferenc és Heltai Jenő is.⁷⁴ »Sohasem fogom elfelejteni a békebeli budapesti művészolimpust» – mondta egyszer.⁷⁵ Kálmán Imre bár esténként látszólag csak csendben üldögélt, iszogatót közöttük és boldog volt, amiért velük lehetett,⁷⁶ ám

⁷³ »Fedák Sári szobalánya» című daltól – a világsikerig. Az ötvenéves Kálmán Imre beszél a karrierjéről, Magyar Hírlap, 1932. november 3., 247. sz., 5. Forrás: ADT

⁷⁴ Színház. Hallotta?! Magyar Hírlap, 1932. november 6., 250. sz., 16. Forrás: ADT

⁷⁵ Színház. Hallotta?! Magyar Hírlap, 1932. november 6., 250. sz., 16. Forrás: ADT

⁷⁶ KÁLMÁN, I. m., 52.

valójában felpelzsdítette, megihlette, inspirálta e művelt, viharos, temperamentumos társaság.⁷⁷

1907. május 19-én így írt a Pesti Hírlap: »Szombaton május 25-én, mutatja be a Király-színház ezidei évadjának utolsó ujdonságát, a Göre Gábor Budapesten című látványos, zenés, táncos bohóságát, amelyet Gárdonyi Géza országosan híres alakjainak felhasználásával Verő György [...] irt. A látványos bohóság kilenc képének tömörked tréfáját, furcsa helyzetét, multságát Fedák Sári és Szirmai Imre kettőse követi. [...] A zene összeállításáról, benne Verő György, Kálmán Imre és Zerkovitz Béla eredeti számaival, Vincze Zsigmond karmester gondoskodott. [...]»⁷⁸

1907-ben Kálmán Imre elnyerte a Ferenc József-díjat.⁷⁹

⁷⁷ BISTRON, I. m., 86–89.

⁷⁸ Színház és zene, Göre Gábor Budapesten, Pesti Hírlap, 1907. május 19., 119. sz., 6. Forrás: ADT

⁷⁹ 1907-ben a Magyar Zeneműkiadó Társaság »[...] 100 új magyar dalt adott ki. A dalok szerzői Fráter Loránd, Csiky János, Taray, Kacsóh, Kálmán, Jakobi, Kéry, Papp Zoltán. A gyűjtemény ára 3 korona, kapható minden zeneműkereskedésben, könyvkereskedésben és antikváriumban. [...] A »Modern Színház« műsorának négy sikerült száma jelent meg Alberti és Társa cég [...] kiadásában »A mama levele« (Kálmán Imre, Heltai Jenő) éneklő Megyaszy Vilma. Ára két korona. »A Lloyd munkatársa« (Kálmán Imre, Molnár Ferenc) éneklő Nyárai Antal. Ára 2 korona [...]»

Új zeneművek, Pesti Napló, 1907. október 22., 250. sz., 16. Forrás: ADT

»A Ferenc József koronázásának 25 éves fordulóján tett alapítvány zenészeti díját ma ítélte oda a kiküldött bizottság, Rózsavölgyi Gyula alpolgármester elnöklése mellett. Két-két évre szóló 1600-1600 koronás ösztöndíjról kellett az idén döntenie és a bizottság az ösztöndíjakat Kálmán Imre és Weiner Leó zeneszerzőknek ítélte oda. – Valóban méltó érdemet ismert el a bizottság a díj odaítélésével. Kálmán Imre az ifjú zeneszerzőgárda egyik legnagyobb és legkomolyabb tehetségű tagja; az utóbbi években intenzív és lelkes művészi munkásságot fejtett ki a magyar muzsika művelése körül. Szorgalmáról és előkelő tehetségéről tanuskodik »Endre és Johanna« című zenekari műve,

1908-ban Kálmán Imre zenéje a *Tatárjárás* című operettjével elindult világhódító útjára. „Bakonyi Károly és Kálmán Imre új operettje, a *Tatárjárás*, a vasárnapi második és a mai harmadik előadáson is telt nézőtér lelkesedése és ujrázása közben került színre. Egyaránt hatottak a darab drámai jelenetei és főképpen a mulatságos epizódok, a melyek állandó derűtségben tartották a közönséget. De mindennél jobban tetszett Kálmán Imre mély érzésű, majd csillogóan vidám, ötletben gazdag, mindvégig művészi zenéje, mely a fiatal szimfonikusnak meghozta az első színpadi sikert. [...]” – tudósított a Budapesti Hírlap 1908 februárjában.⁸⁰ Kálmán Imre így emlékezett vissza életének erre a szakaszára:

„[...] – A premier 1908 február 22-én volt. Szökőév volt ez is, mint minden esztendő, amely az életemben jelentékeny eseményeket hozott. A *Tatárjárás* egy év múlva, január 21-én Bécsben is színrekerült, nemsokára a külföld minden nagyobb városában. Ettől kezdve végleg összeházasodtam az operettmuzsikával. A *Tatárjárást* kisebb-nagyobb közökben követte az *Obsitos*, *Cigányprimás*, *Kis Király*, *Zsuzsi kisasszony*, *Farsang Tündére*, *Hollandi menyecske*, *Bajadér*, *Marica grófnő*, *Cirkuszhercegnő*, *The golden Dawn*, *Csikágói hercegnő* és a *Montmartrei ibolya*.

– Közben két egyfelvonásost is irtam, az egyik az Andrassy-uti színházban került színre *Kivándorlók* címmel, a másikat a londoni Hippodromban adták *The blue House* címmel. Ez az utóbbi az egyetlen darabom, amelyet sohasem láttam.

melyet filharmonikusaink is nagy sikerrel mutattak be, de még inkább az a dalgyűjtemény, mely öt vaskos füzetben csak nemrég jelent meg és számára a számottevő zenei közvélemény őszinte elismerését hozta meg. [...]” *A koronázó jubileumi alapítvány zenészeti díja*, Pesti Napló, 1907. november 16., 272. sz., 13. Forrás: ADT

⁸⁰ *Vígyszínház*, Budapesti Hírlap, 1908. február 25., 49. sz., 15. Forrás: ADT

– Ha visszagondolok azokra, akikkel az életben találkoztam és akikkel együtt voltam, úgy mindenekelőtt nagy hálára érzem magam lekötve azokkal szemben, akik a *Tatárjárás* premierje után megmagyarázták nekem, hogy sohasem leszek belőlem zeneszerző, mert hiányzanak belőlem azok a képességek, amelyek a nagy operett kompozíciókhoz szükségesek. Ennek a véleménynek köszönhetem, hogy még nagyobb energiával láttam a munkához.”⁸¹

„[...] Őszintén bevallom, hogy a budapesti színházi viszonyok érlelték meg bennem a Bécsbe való távozás ötletét. A Vígyszínház igazgatósága akképp nyilatkozott, hogy nem engedi át többé színházát operettnek és miután egyetlen operettszínházunkat, a Király-színházat akkoriban bőven ellátták már anyaggal, sajnálattal kellett belátnom; hogy Budapesten csak nehezen boldogulhatok. Véletlenül éppen erre az átmeneti időszakra esett a *Tatárjárás* bécsi premierje. A bemutató nagy sikere, a fogadtatás, bécsi barátaim és jóakaróim csábítása és last but not least, az a kellemes érzés, hogy Bécsben öt operettszínház áll rendelkezésemre, végül arra késztettek, hogy állandó tartózkodásomat Bécsbe helyezzem át. [...] Hogy véglegesen Bécsben maradok-e, vagy visszajövök Budapestre, egyelőre még magam sem tudom. Bécsben megbecsülnek, de azért mégsem mondhatom, hogy bécsi polgárrá asszimilálódtam volna. Bécs különben is csak egy olyan átmeneti állomás. Az elmúlt években több ízben rendeztem külföldi hangversenykörutakat s Németországban meg Dániában dirigáltam hosszabb ideig. Mindenkor visszatértem azonban Bécsbe, ahol régebbi és újabb operettjeim szükségessé tették az ottani tartózkodást. Mindentől eltekintve, van azonban egy szempont, ami Bécs városát nagyon kedvessé és hasznossá teszi. Bécsben nem élek valami zajosabb társadalmi életet és ugyyszólván minden időmet a komoly, alapos

⁸¹ VÉCSEY, I. m., 152–157.

munkának szentelhetem. Ez Budapesten lehetetlen. Barátaim, ismerőseim, jóakaróim annyira lefoglalnak, csábitgatnak, szórakozásokba hurcolnak, hogy bár a lehető legkitünőbbben is érzem magam, komoly művészi munkára alig marad valami időm. Én pedig szeretek dolgozni, komponálni és ez az, ami Bécsben marasztal” – mesélte 1911-ben.⁸²

1913. januárjából olvashatjuk az alábbi újsághírt: „[...] A *Tátárjárás* nótás ötletekkel teli komponistája [...] áttette főhadiszállását arra a vidékre, ahol magafajta kemény legényekkel kell megverekednie a népszerűségért és magyaros temperamentumával, talentumának bőségével teljes dicsőséget tudott magának szerezni Bécsben, ahol Lehár, Fall, Strausz és Eysler ontják a szebb-nél-szebb muzsikát. Az operettekkel agyonkényeztetett császárváros [...] most egyszerre két színházban tapsol Kálmán Imre muzsikájának. A Johann Strauss-színházban a *Cigányprimás*, a Theater an der Wienben a *Kiskirály* vonzzák a zsufolt házakat [...]”⁸³

1913 márciusában így tudósított a sajtó: „Megint egy nevezetes, közbeneső állomása a *Cigányprimás* nagyszerű diadalutjának. Kálmán Imre pompás operettjét ma este adták félszázadszor a Király Színház-ban a bemutatóelőadás szereplőivel és a bemutatóelőadás viharos sikerének minden külsőségével. A Király Színház előadásainak megvan az az erkölce, hogy a bemutatón is oly kész a játék, mintha már jubiláris előadás lenne, de a jubiláris előadás is olyan friss, lelkes s annyira telt az ambíció feszültségével, mintha bemutató lenne. A nézőtér legszebb disze pedig mindig a közönség s ez a disz annyira teljes volt a *Cigányprimás* minden hétköznapi előadásán is, hogy az ünnepi

54

55

dátumnak nem igen lehetett külön alkalma meglátszani rajta. Zsufolt nézőtér és pompás előadás, ez volt az ötvenedik előadás ünnepe: rengeteg taps Fedák Sárinak, Pálmai Ilkának, Perczel Sárinak, Nyáray Antalnak, Rátkay Mártonnak, Boross Endrének, Hajnal-nak, Nádor-nak és a diadalmas művészcsapat minden katonájának.”⁸⁴

1913 áprilisában „Koppstein Károly leányait, Rózsikát eljegyezte Braun József, Millykét dr. Nagel Pál. A menyasszonyok Kálmán Imre zeneszerző testvérei.”⁸⁵

1914-ben kitört az első világháború. Már a háború alatt, 1915-ben mutatták be a zeneszerző *Zsuzsi kisasszony* című operettjét. „[...] Magyaros, pattogó muzsikát irt Kálmán Imre a *Zsuzsi kisasszony*-hoz, amely hihetőleg dominálni fogja ebben a szezonban a vidéki színpadokat. A bemutatóra színültig megtelt a nézőtér és a közönség tetszéssel fogadta az új operettet. Több ének- és táncszámot megújráztatott és ez a siker bizonyítéka. A szereplők is elkövettek minden tőlük telhetőt a siker érdekében, egyszerűen a színház rátalált arra a zenés darabra, amelyet érdemes volt betanulni és amelyre jó ideig akad majd közönség is. [...]”⁸⁶

Kálmán Imre sikere az első világháború alatt is töretlen volt. „Szendrey Mihály, az aradi színtársulat igazgatója a napokban Budapesten időzött, hogy előkészítse és útját egyengesse annak a tervnek, hogy Galicia nagyobb városaiban, ahol most sok magyar katonatiszt állomásozik, színtársulatával magyar nyelvű előadásokat tarthasson. Egyelőre Przemyśl, Lemberg és Csernovic van

⁸² *Színház Művészet. Bécs-Budapest. Beszélgetés Kálmán Imrével*, Világ, 1911. december 15., 297. sz., 15. Forrás: ADT

⁸³ *Kálmán Imre itthon*, Színházi Élet, 1913/2, 17. Forrás: ADT

⁸⁴ *Ötvenedik előadás*, Budapesti Hírlap, 1913. március 15., 64. sz., 16. Forrás: ADT

⁸⁵ *Házasság*, Pesti Napló, 1913. április 20., 94. sz., 15. Forrás: ADT

⁸⁶ *Színház Művészet, Zsuzsi kisasszony, Bemutató előadás*, Délmagyarország, 1915. április 18., 92. sz., 6. Forrás: Hungaricana. Tartalomgazda: Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Kuno Könyvtára

kiszemelve a vendéjátékokra. A kultuszminisztérium elvben már hozzájárult a tervhez és mihelyt a közlekedési viszonyok megengedik, a társulat utra kél Galicia felé. Lembergben különben már hódít a magyar kultúra, amennyiben Kálmán Imre *Cigányprimását* nagy sikerrel mutatta be egy lengyel szintársulat.”⁸⁷

1915 szeptemberében meghalt Kálmán Imre bátyja, Béla.⁸⁸

1915. november 17-én bemutatták a *Csárdáskirálynőt* Bécsben, majd 1916. november 3-án Budapesten is. 1917-ben is folytatódott a sikerszéria: „A kávéházban még itt lóg a Tschardaschfürstin tegnapi címlapja, amelyen a nagy pirossal nyomott 572. szám mutatja, hogy hol szakította meg ezt a csak Bécsben megérhető, de még itt se látott előadás sorozatot, a szerencsés Kálmán új operettje. A háborúnak csaknem két teljes szomoru esztendején keresztül minden este tele volt a Johann Strauss Teater, ahol már csak százával mérték a jubileumokat, de a publikummal még mindig nem lehetett birni és állandóan táblás házak tömtek az igazgatóság kasz-

⁸⁷ Színház. Az aradi szintársulat Galiciában, Szeged és Vidéke, 1915. július 20., 166. sz., 6. Forrás: ADT

⁸⁸ Az Est, 1915. szeptember 22., 266. sz., 4. Forrás: ADT

száját. Végre is erőszakkal kellett a *Csárdáskirálynőt* lezavarni a színpadról, mert a Farsang Tündére, ahogy a Willner és Österreicher libretto-cég az új operettet elkeresztelte, már türelmetlen sürgetéssel kívánczolt a bécsiek elé. [...]”⁸⁹ A *Csárdáskirálynő* kétszázadik hazai előadásáról az alábbi sorokat olvashatjuk a *Színház és Divat* 1917-es számában: „Tudja kérem, a darab mindenütt ilyen rikordot [sic!] teremtett, de mégis itthon, idehaza egy ilyen siker: ez többet ér, mint minden a világon! Mert hiába élek én idegenben, az életet mégis csak innen, itthonról nyerem. A fának is elvihetik a gyümölcsét akármerre, a törzse a gyökerével csak ott marad, ahol kisarjadt.”⁹⁰

A magyar film történetében az 1896-tól 1945-ig tartó időszakra esik előbb a némafilm, majd pedig a korai hangosfilm időszaka. Ebből az időszakból az „operettfilmek közül Bakonyi Károly és Kálmán Imre operettjének filmváltozata, *Az obsitos* maradt fenn, mely az Astra filmgyárban készült 1917-ben, Balogh Béla rendezésében, Torday Ottóval, Petheő Attilával, Boyda Jucival a főszerepekben.”⁹¹

1918-ban Kálmán Ilonkát eljegyezte Abelsberg Jenő.⁹²

1921-ben újabb tragédia érte a zeneszerzőt. Elhunyt az édesapja.⁹³

Kálmán Imre őszintén vallott édesapjáról, haláláról, vele kapcsolatos emlékeiről: „Csodálkoznék, ha elmondanám, mi töltött el különös boldogsággal olykor életemben. Kitörölhetetlen emlékeim, amelyek akkoriban boldoggá tettek, hogy milyen végtelen

⁸⁹ Színház, művészet, *A Farsang Tündére Bécsben, Kálmán Imre új darabjáról*, Pesti Napló, 1917. szeptember 22., 236. sz., 11. Forrás: ADT

⁹⁰ SZENTGYÖRGYI, *Riport a »Csárdáskirályné«-ról*, Színház és Divat, 1917. május 20., 20. sz., 20–22. Forrás: OSZMI, Könyvtár

⁹¹ BALOGH Gyöngyi–GYÜREY Vera–HONFFY Pál, *A magyar játékfilm története a kezdetektől 1990-ig*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2004, 33.

⁹² *Maga csak tudja*, Színházi Élet, 1918/35, 18. Forrás: ADT

⁹³ Az Est, 1922. január 10., 7. sz., 5. Forrás: ADT

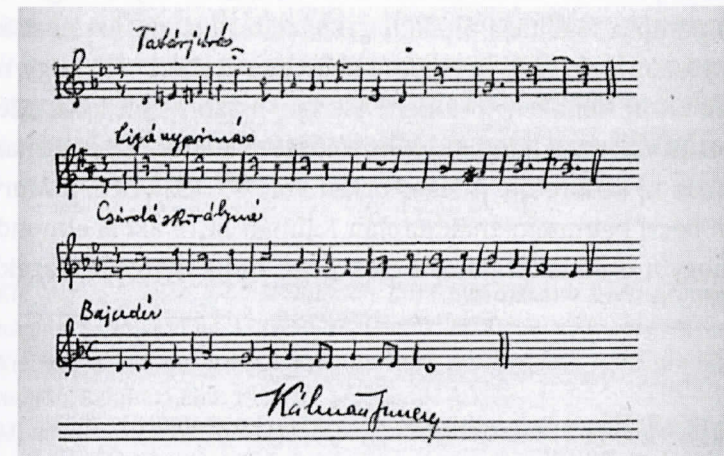

örömet szereztem Apámnak sikereimmel. A cigányprimás volt a kedvenc operettje. Ez a darab mindig könnyekig meghatotta, s minden előadás után – akkoriban már velem lakott Bécsben – egy csókot kaptam tőle. Ez pedig nagy szó volt, mert Apám egyébként meglehetősen rideg ember volt, aki nem szerette a szentimentális dolgokat. Szegény öreg néhány nappal a *Bajadérok* premierje után halt meg. Nem láthatta a darabot, de élete utolsó örömét jelentették azok a hírek, amelyek egészen rendkívüli sikerről számoltak be. Milyen kár, hogy ő, aki szívvél-lélekkel magyar volt, nem érthette meg a *Marica grófnőt*...”⁹⁴

1923-ban, Az *Est Hármaskönyve*nek önéletrajzi írásai között Kálmán Imre gondolatait is olvashatjuk: „A *Tatárjárás* budapesti előadásai után fölmentem egyszer Bécsbe, ahol a darabomra készültek. Egy próbára mentem és otthagadtam. Előbb csak egyet-mást át kellett hangszerelnem, azután néhány új számot írnom, végre már azon vettem észre magamat, hogy az új operettemet írom Bécsben. Azóta féligmeddig ott élek és elért engem is a kül-

⁹⁴ SÁNDOR, I. m., 12.

földön járó magyaroknak közös sorsa, hogy sehol sem találom meg a helyemet. Ma sem tudok Bécsben gyalog elmenni sehová, mert nem ismerem az uccákat. Bécs levegőjét, viharait ma sem szoktam meg és ha hazajövök, egyszerre kitágul a tudóm és azt mondom: ah, ez a pesti levegő! Azután néhány nap múlva megint vágyódom a magányosságra, a zongorámra, a kutyámra, az íróasztalomra. Elmegegyek és megint visszavágyom. Ezekből a vágyódásokból, az életem ki nem elégültségéből és a panaszaimból születik meg a muzsikám. Ha vidám a zeném, valószínűleg a magam vigasztalására csináltam. Őszintén szólva, nem tudom, így van-e, mert a komponálás számomra ma is rejtélyes valami. Ha kész a darab, azt hiszem, nem tudok többé egy ütemet se írni és sohasem tudom, hogyan készül el egy-egy művem. Ha valaki megkérdezné, hogy ezt vagy azt hogyan csináltam, nem tudnám megmondani. De különbséget se tudok tenni az operettjeim között. Valamennyi édes gyermekem.”⁹⁵

Az *Est Hármaskönyve* (1923)

⁹⁵ Az *Est Hármaskönyve*, 1923, 359–362. Forrás: ADT

Az *Est hármaskönyve*, 1923 | Arcanum Digitális Tudománytár (2022. 09. 17.)

Egy alkalommal – midőn a barátaihoz igyekezett a komponista – rettentő rosszkedvűen baktatott a bécsi utcán. Eközben jutott eszébe a *Komm mit nach Varasdin*⁹⁶ dallama. Elfütyülte a kávéházban. „Grünwald ott helyben megesküdt, hogy ez maga a világsiker, és ott helyben kitalálta a dallamhoz a szöveget. Magam, mint zeneszerző, soha nem tudom, melyik ötlet sarkába szegődik a siker” – vallotta Kálmán Imre.⁹⁷ Édesanyja, Singer Paula úgy nyilatkozott, fia azért vette be ezt a városnevet⁹⁸ a dalba, mert ő is varasdi születésű.⁹⁹ A dal német változatában a Balaton is szerepel. Ehhez is bizonyára Kálmán Imre ragaszkodott.

1924. február 29-én Bécsből jelentette a *Pesti Hírlap* tudósítója: „[...] A Theater an der Wienben csütörtökön volt a premierje Kálmán Imre új operettejének, a *Marica grófnő*nek. A zenéje általában magyar jellegű és nagyban emlékeztet a *Csárdáskirálynő*re. Az operettben azonban ezenkívül fülbemászó bécsi keringő és shimmy is van, amelyek mindenesetre csattanói lesznek az újdonságnak. A darab pompás kiállítása általános csodálatot keltett. Az előadás a legfényesebb volt. A fő szerepet Marischka Hubert – aki egy magyar nótát is elénekelt – és Betti Fischer asszony játszotta. Méltó partnerük volt az új komikus, Max Hansen, valamint Else Altmann, a színház új szubrettje. A siker óriási volt.”¹⁰⁰ 1924-ben, a *Marica grófnő* bécsi bemutatójának napján Kálmán Imre azt is elmondta, „[...] hogy a premiér izgalmait csak azért tudja nyugodt idegekkel

⁹⁶ Magyar változata a *Szép város Kolozsvár*. (*Marica grófnő*)

⁹⁷ KÁLMÁN, I. m., 88–91.

⁹⁸ Varasd: város Horvátországban.

⁹⁹ *Negyedóra a jubiláns Kálmán Imre édesanyjánál*, Újság, 1932. november 5., 248. sz., 6. Forrás: ADT

¹⁰⁰ Az új Kálmán-operett bemutatója, *Pesti Hírlap*, 1924. február 29., 50. sz., 6. Forrás: ADT

elviselni, mert körülötte van a családja, édesanyja és nővérei, akiket nagyon szeret és akik a premiérre érkeztek Bécsbe.”¹⁰¹ Családjáról egyszer úgy nyilatkozott Kálmán Imre, hogy ők „a legnagyobb egyetértésben és szeretetben élő család”.¹⁰² „Kedves és szeretetreméltó” emberré vált ő maga is.¹⁰³ Nagyon családcentrikus volt, amin egyáltalán nem is csodálkozhatunk. Ő volt „a mesebeli jó fiu.”¹⁰⁴

„Igaz – mondotta –, hogy Bécsben élek, s darabjaim legtöbbször ott kerülnek először színpadra, de azért megmaradtam magyar komponistának. Hiszen ez már az ötödik magyar témájú operettem. Egy ideig tartottam tőle, hogy ebben a stílusban, ezen a zenei nyelven nem tudok már újat mondani... Haboztam... lassan dolgoztam... a háború is nyomasztott... Most azonban úgy érzem: sikerült a darab magyaros karakterét érvényre juttatnom és hű maradnom saját stílusomhoz.” – említette Kálmán Imre a *Marica grófnő* című operettjének pesti bemutatója idején.¹⁰⁵

Szirmai Albert így nyilatkozott 1927 decemberében „[...] sajnálom [...], hogy nem lehettem jelen a *Golden Dawn* (*Az aranyhajnal*) newyorki [sic!] premierjén, amelynek Kálmán Imre barátom az egyik szerzője. Ezt az operettet azonban vidéki próbaelőadásán még októberben láttam Wilmington nevű amerikai városban,

¹⁰¹ *Kié lesz a Marica grófnő? Kálmán Imre nyilatkozata bécsi premierjének napján*, Színházi Élet, 1924/10, 14. Forrás: ADT

¹⁰² *Kié lesz a Marica grófnő? Kálmán Imre nyilatkozata bécsi premierjének napján*, Színházi Élet, 1924/10, 14. Forrás: ADT

¹⁰³ *Mi mindent végzett Faludi Jenő, míg pihent? Színházi Élet*, 1924/32, 21. Forrás: ADT

¹⁰⁴ Csárdáskirályné 200., Színházi Élet, 1917/21, 10. Forrás: ADT

¹⁰⁵ SOMOGYI Vilmos–ALBERT István, *A New York kávéháztól a világhírig. Kálmán Imre regényes életútja*, Film Színház Muzsika, 1969. április 12., 15. sz., 24–26. Forrás: ADT

ahol már látható volt, hogy a nagy apparátussal előadott nagyszereű operett Newyorkban [sic!] is csak sikert arathat. [...]”¹⁰⁶

1925-ben – a Siófokon megrendezett versenyen – a keszthei Simon Böske elnyerte a Korzó szépe díjat,¹⁰⁷ 1929-ben pedig ő lett Európa szépe, azaz Miss Európa is. 1929 márciusában „[...] Kálmán Imre elvitte Simon Böskét és az édesanyját uzsonnázni. [...] Az utolsó falat kuglófnál már egészen összebarátkoztak s a végén Kálmán még azt is kisütötte, hogy szegről-végről rokonok. Kálmán Imre is a Balaton mellett született, Siófokon, ez volt az első támpont az atyafiság megállapításához, lassan-lassan azután kétségbevonhatatlanul megállapítást nyert, hogy a világhírű magyar zeneszerző és Miss Európa apai részről rokonok. [...]”¹⁰⁸

Aszerelem sem kerülte el a híreskomponistát. Paula Dvorzakkal¹⁰⁹ kapcsolatban élt, majd 1928-ban bekövetkezett haláláig ápolta őt.¹¹⁰ Esterházy Ágnes színésznő is fontos szerepet játszott Kálmán Imre életében,¹¹¹ s a komponista családja talán szívesebben is látta volna őt Kálmán Imre oldalán, mint a későbbi feleségét.¹¹² Esterházy azonban hűtlen volt Kálmán Imréhez, amit ő nem tudott neki megbocsátani.¹¹³ 1929. november 9-én – fia születése előtt mindössze néhány nappal –, Kálmán Imre Bécsben megnősült:

¹⁰⁶ Szirmai Albert *Pestre érkezett és beszél új darabjáról, Molnár amerikai útjáról, az angol és amerikai operettújdonságokról*, Az Est, 1927. december 3., 275. sz., 13. Forrás: ADT

¹⁰⁷ *A korzó szépei*, Színházi Élet, 1925/36. Forrás: ADT

¹⁰⁸ INCZE Sándor, *Simon Böske diadalútja Párizson, Genfen, Bécsen át haza Budapestre. Hogyan fogadta a magyar főváros Miss Európát*, Színházi Élet, 1929/13, 4–16. Forrás: ADT

¹⁰⁹ Névváltozat: Dvorak, Dworzak.

¹¹⁰ KÁLMÁN, I. m., 92.

¹¹¹ Uo., 92.

¹¹² Uo., 120.

¹¹³ Uo., 92.

feleségül vette a nála majdnem huszonöt évvel fiatalabb Marya Mendelsonst, Philipp Mendelsons és Sonja Gurewitsch gyermekét.¹¹⁴ A titokzatos Vera Natascha Makinska¹¹⁵ ugyanis Marya¹¹⁶ Mendelsons¹¹⁷ néven a szibériai Permben született 1907. augusztus 22-én, tehát huszonkét éves elmúlt a házasságkötéskor. 1929. november 17-én megszületett első gyermekük, egy kisfiú, aki felnőve és apja nyomdokaiba lépve maga is zeneszerző lett. A házaspárnak az 1930-as években két kislánya is született: Elisabeth Vera és Yvonne Sylvia Marica. A zsidó vallású házaspár később, 1939-ben, Párizsban római katolikus hitre tért át.¹¹⁸

1930 nyarán Kálmán Imre hazalátogatott Siófokra, hogy feleségének megmutassa szülőházát.¹¹⁹ „Néhány perc alatt elterjedt a hire a nagy eseménynek, hogy Kálmán Imre, a város szülötte, Siófokra érkezett és ahányan csak a strandon fürödtek, azok mind autogrammot kértek tőle, sőt csakhamar egész felvonulás volt a községből is, – ahány szép lány, szépasszony csak van, az mind rohant a strandra, kezében egy darab papirossl [sic!] és plajbásszal, autogrammért Kálmán Imréhez. És a kitűnő komponista óraszám adta az autogrammokot, holott inkognitóban, minden bejelentés nélkül jött Siófokra, hogy szülőhelyét megmutassa feleségének [...]”¹²⁰

¹¹⁴ FREY, I. m., 226.

Jahrbuch 1929, Reihezahl 365, Eintrag vom 9. November (Archiv der Jüdischen Kultusgemeinde Wien) – Das Aufgebot wurde am 2. November bestellt, die Trauung von Rabbi Dr. M. Rosenmann vollzogen, Trauzeugen waren die Rechtsanwälte Dr. Oskar Blau und Dr. Walter Gutmann.

¹¹⁵ Névváltozat: Makinskaja. Uo., 226.

¹¹⁶ Névváltozatok: Marya, Marie, Marietta. Uo., 227.

¹¹⁷ Névváltozatok: Mendelsohn, Mendelssohns, Mendelssons. FREY, I. m., 227.

¹¹⁸ Kevin CLARKE, Object Metadata @ LexM (uni-hamburg.de) (2022. 09. 17.)

¹¹⁹ *Maga csak tudja*, Színházi Élet, 1930/24, 41. Forrás: ADT

¹²⁰ Sorry: Színház – Zene. Pletykálgodás. Siófok nagy szenzációja, Az Újság, 1930. június 1., 123. sz., 17. Forrás: ADT

1930 novemberében már így nyilatkozott a családos Kálmán Imre: „Az értékes, az alkotó munkát feleségem és fiam mellett végzem. Közöttük, az ő körükben jut eszembe minden melódia, minden zenei megoldás. Az íróasztalnál a mechanizmus, az ő körükben a lélek dolgozik.”¹²¹ Kálmán Imre szinte éjjel-nappal a munkájának, a zenének élt, s általában volt nála jegyzetfüzet, hogy feljegyezhesen néhány ütemet, dallamot.¹²² A „[...] legkedvesebb foglalatossága – mindjárt a fanatikus munka után második helyen – [...] az evés volt.”¹²³ Legjobban a főtt csülköt,¹²⁴ a szélekelygulyást és a káposztás cvekedit szerette.¹²⁵ Imádta a leveseket is.¹²⁶ Voltak apró kedvtelése is: gyűjtötte a szivarokat,¹²⁷ a nyakendőket¹²⁸ és az órákat is.¹²⁹ Kálmán Imre a rajongásig szerette a tacsóit. Mindig volt egy eleven tacsó is a házában, de gyűjtötte is őket mindenféle anyagból: üvegből, sárgarézéből, aranyból.¹³⁰ Ceruzacsonkjait – melyekkel híres operettjeit írta, s azért koptak olyan apróra – ereklyeként őrizte: egyet sem dobott el közülük.¹³¹

¹²¹ HAJNAL László, *Kálmán Károly Fedor Budapesten*, Színházi Élet, 1930/48, 6–8. Forrás: ADT

¹²² KÁLMÁN, I. m., 98.

¹²³ Uo., 173.

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ GULYÁS J. Attila, *Bronzszoborba öntött halhatatlanság, Siófoki beszélgetés Kálmán Imre özvegyével*, Magyar Nemzet, 1997. június 21., 143. sz., 24.

¹²⁶ KÁLMÁN, I. m., 172.

¹²⁷ Uo., 96.

¹²⁸ Uo., 185.

¹²⁹ Uo., 116.

¹³⁰ Uo., 96, 116.

¹³¹ Uo., 96.

1931 decemberében „Bécs egyik premiérmozijában szerdán este tartották meg igen diszes és előkelő meghívott közönség előtt Kálmán Imre *Ronny* című hangos filmjének a zártkörű bemutatóját. [...]”¹³²

Az *Ördöglovas* bécsi bemutatója¹³³ 1932 márciusában volt, míg magyarországi és svédországi (stockholmi) bemutatójára¹³⁴ 1934 februárjában került sor. Az előadást a rádió is közvetítette. „[...] Hetekig tartó előkészületek után bemutatták Kálmán Imrénnek, a világhírű magyar zeneszerzőnek legújabb operettjét, az *Ördöglovast*, amelynek Szegeden volt az első magyar premierje. Az ünnepi előadás fényét emelte, hogy a karmesteri emelvényen a nyitányt maga Kálmán Imre vezényelte. [...]”¹³⁵

1932 novemberében – egy évvel a halála előtt – édesanyja, Singer Paula így nyilatkozott: „[...] Minden premieren fenn voltam Bécsben és minden nyáron Ischlben tartózkodom, ahol a fiam nekem játssza el először új slágereit. Az én kritikámra ad a legtöbbet. Sokszor előfordul, hogy inkognitóban egész titokban Pestre jön, hogy engem meglátogasson, de különben is háromszor hetenként kapok levelet tőle, vagy pedig minden másnap felhív telefonon.

– Imre a legjobb gyerek. A fiammal szinte egyek vagyunk. Ha Pesten van, boldog vagyok, azon a napon amikor elutazik, még enni sem tudok.”¹³⁶ Kálmán Imre és édesanyja nagyon közel álltak egymáshoz. Kálmán Imre szerencsés volt: szülei megérték világhírét,

¹³² „*Ronny*” Kálmán Imre első hangosfilmoperettje, Pesti Napló, 1931. december 24., 292. sz., 2. Forrás: ADT

¹³³ Kálmán Imre új operettje, Újság, 1932. március 10., 57. sz., 8. Forrás: ADT

¹³⁴ Kálmán Imre Szegeden, Budapesti Hírlap, 1934. február 10., 32. sz., 9. Forrás: ADT

¹³⁵ Nagy sikert aratott az *Ördöglovas* Szegeden, Budapesti Hírlap, 1934. február 11., 33. sz., 17. Forrás: ADT

¹³⁶ Negyedóra a Jubiláns Kálmán Imre édesanyjánál, Újság, 1932. november 5., 248. sz., 6. Forrás: ADT

66 részesei voltak gyermekük legnagyobb sikereinek. Kálmán Imre édesanyja 1933 novemberében hunyt el. Singer Paula nevéhez számtalan anekdota fűződött. Bizalmas barátság fűzte Leo Fall osztrák zeneszerzőhöz, Lehár Ferencsel pedig a haláláig levelezett.¹³⁷

1936 januárjában, Zürichben „[...] igen nagy sikerrel került [...] bemutatóra Kálmán Imre általános érdeklődéssel várt új operettje, a *Josephine császárné*. [...] A magyar zeneszerzőt, aki jelen volt az »ősbemutatón«, nagy őszinteséggel ünnepelte a zürichi közönség. [...]»¹³⁸

Az 1930-as évek már Hitler és a Harmadik Birodalom árnyékában teltek Bécsben is. A náci Németország csapatai 1938. március 12-én megszállták Ausztriát, másnap pedig kihirdették Ausztria és Németország egyesülését. Megkezdődtek a zsidóüldözések.¹³⁹

1938 júliusában „Kálmán Imre családjával Bécsből Zürichbe költözött. Két autón mentek: egy hatalmas amerikai kocsin a családja utazott a sofőrrel és a nevelőnővel, a másik, kisebb kocsit pedig ő maga vezette és felesége volt az útitársa” – tudósított a Színházi Élet.¹⁴⁰ A költözésről sürgönyben értesítette Budapesten élő nővérét.¹⁴¹ A *Keleti Újság* is beszámolt az eseményről: „[...] magyar ember »szíve szerint« csak a magyar kosztból tud enni. Hiába kerül el évekre külföldre, az »édesanyja főztjének« ize a

¹³⁷ Szerdán délben temetik Kálmán Imre édesanyját, Az Est, 1933. november 29., 271. sz., 15. Forrás: ADT

¹³⁸ Az új Kálmán-operett zürichi sikere, Az Est, 1936. január 22., 17. sz., 10. Forrás: ADT

¹³⁹ Blumenkrieg – sokszor virágokkal várták az Anschluss idején bevonuló német katonákat.

Blumenkrieg – sokszor virágokkal várták az Anschluss idején bevonuló német katonákat »Múlt-kor történelmi magazin« (mult-kor.hu) (2022. 09. 17.)

¹⁴⁰ Maga csak tudja... Színházi Élet, 1938/30, 21. Forrás: ADT

¹⁴¹ Kálmán Imre Zürichbe költözött, Újság, 1938. július 7., 150. sz., 12. Forrás: ADT

67 szájában marad. Ezért van az, hogy ha valakinek külföldön föl viszi az Isten a dolgát, elsősorban magyar szakácsnőről gondoskodik. Olvassuk, hogy Kálmán Imre, a kitűnő magyar zeneszerző Zürichbe költözött egész családjával, butoraival, kutyáival, macskáival és – magyar szakácsnőjével [...]»¹⁴²

1939 szeptemberében Németország lerohanta Lengyelországot. Kitört a második világháború.

1940 februárjában már „Párisból kapjuk a hírt, hogy Kálmán Imre, a világhíres magyar zeneszerző, aki ezidőszerezt családjával a francia fővárosban tartózkodik, legközelebb útnak indul Amerika felé.”¹⁴³ 1940 márciusában Kálmán Imre családjával a Conte di Savoia óceánjáró¹⁴⁴ fedélzetén New Yorkba menekült. Érdekességgként megemlítendő, hogy Gibraltárban az angol hatóságok „dugáru ellenőrzés céljából” feltartóztatták a *Conte di Savoia* nevű olasz luxusgőzöst. Ezen a hajón utazott Sumner Welles amerikai államtitkár is. Welles a kikötőben nem hagyta el a hajót a többi utassal, hanem egész idő alatt kabinjában diktálta Rooseveltnak átnyújtandó jelentését.¹⁴⁵ A hajó fedélzetén megismerkedett a két család, melyről Kálmán Vera is említést tett könyvében.¹⁴⁶ Ez az ismeretség pedig rendkívül hasznosnak bizonyult a későbbiekben. 1940 áprilisában Kálmán Imre családjával együtt

¹⁴² Asszonyom, hallotta-e... Keleti Újság, 1938. július 16., 157. sz., 9. Forrás: ADT

¹⁴³ Kálmán Imre Hollywoodba költözik, Újság, 1940. február 20., 40. sz., 7. Forrás: ADT

¹⁴⁴ A Conte di Savoia az Italia Tengerhajózási Társaság 1932-ben épült 50 000 tonnás óceánjárója volt.

A Conte di Savoia próbautja, Esti Kurir, 1932. november 9., 250. sz., 10. Forrás: ADT

¹⁴⁵ Gibraltárban feltartóztatták a „Conte di Savoia”-t, Kecskeméti Közlöny, 1940. március 23., 67. sz., 1. Forrás: ADT

¹⁴⁶ KÁLMÁN, I. m., 143.

New Yorkba érkezett. „1909 óta tizennégy darabja ment amerikai színpadon, de ez az első látogatása New Yorkban.” – számolt be az Amerikai Magyar Népszava.¹⁴⁷

Javában tombolt a második világháború. 1941 júniusában Magyarország belépett a háborúba. 1941 decemberében Japán megtámadta Amerikát, Magyarország pedig hadat üzent az Egyesült Államoknak. „Mintha sarkaiból fordult volna ki a világ.” – Kálmán Vera úgy érezte.¹⁴⁸ 1942-ben Kálmán Imre és felesége elváltak, de később újra egymásra találtak.¹⁴⁹

1945. szeptember 7.

„Kálmán Imre, Central Park, West 135. New York. Zürichi üzenetet köszönettel megkaptuk. Jenő velünk vészelt át, jelenleg Szabadkán van, Pali Pesten. Marinkának örültünk. Címünk: V., Klebelsberg-utca 15. Vilma, Rózsi, Jóska, Pista.”¹⁵⁰

1945. szeptember 16.

„Kálmán Imre, 417. Park Ave., N.Y. Ujsághirdetésedet nagy örömünkre megkaptuk. Báthory-utcai lakásunk Rózsi, Milli, Ilonka összes berendezésével leégett. Levelet, sürgönyt több ízben küldtünk. Marinkáról itteni lapok is írtak. Jóska, Rózsi.”¹⁵¹

¹⁴⁷ Kálmán Imre *New Yorkban*, Amerikai Magyar Népszava, 1940. április 3., 94. sz., 3. Forrás: ADT

¹⁴⁸ KÁLMÁN, I. m., 158.

¹⁴⁹ Uo., 157-166.

¹⁵⁰ Magyar Nemzet, 1945. szeptember 7., 105. sz. 3. Forrás: ADT

¹⁵¹ *Üzenetek Amerikába*, Magyar Nemzet, 1945. szeptember 16., 112. sz., 3. Forrás: ADT

Kálmán Imre új, *Marinka* című operettje 1945-ben már az amerikai színpadokon aratott óriási sikereket.¹⁵²

„Eltűnt nővéreit keresi Kálmán Imre, a világhírű zeneszerző. Nágelné Kálmán Emiliát és Abelsbergné Kálmán Ilonát 1944 november 9-én [sic!] hurcolták el a Báthory-utca 10 alól az óbudai téglagyárba, onnan pedig Győrbe. Azóta eltűntek. Ha valaki tud róluk, értesítse a bécsi főkonzulátust (Wien I., Bankgasse 4.)”¹⁵³ „Győrből még írtak egy levelezőlapot és állítólag Hegyeshalomban is látták őket. Azóta nyomuk veszett” – tudósított az MTI 1946 januárjában.¹⁵⁴ Milike és Ilona a holokauszt áldozatai lettek. Ilona a harkai táborban halt meg.¹⁵⁵ Kálmán Imre ezt a tragédiát, ezt az óriási traumát sohasem tudta feldolgozni. Egészsége megromlott.¹⁵⁶ Testvérei közül talán Ilona állt a legközelebb hozzá. „Egyformán szeretem mind a négy nővéremet, de a legfiatalabb hugomat, Ilonát – öcsémme léptettem elő. Ő az én teljhatalmu megbízottam Pesten. Ismeri minden gondolatomat” – mondta egyszer.¹⁵⁷

¹⁵² *Szabadság*, 1945. november 17., 248. sz., 4. Forrás: ADT

Interjú Kálmán Imrével új operettjéről, a „Marinka”-ról, Színház, 1945. október 3., 8. sz., 2. Forrás: ADT

¹⁵³ Kossuth Népe, 1946. január 29., 24. sz., 2. Forrás: ADT

¹⁵⁴ Magyar Távirati Irodai hírei. 1946. január 28. Forrás: Hungaricana. Tartalomgazda: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára https://library.hungaricana.hu/hu/view/KulfbelfHirek_1946_01_2_001-123/?query=%22k%C3%A1lm%C3%A1n%20imre%22%20keresi&pg=505&layout=s (2022. 09. 17.)

¹⁵⁵ Yad Vashem – The World Holocaust Remembrance Center. A Soa áldozatainak nevének központi db-je – Rekord részletek (yadvashem.org) (2022. 09. 17.)

¹⁵⁶ 1953-ban bekövetkezett haláláig két szívinfarktuson és egy agyvérzésen is átesett.

¹⁵⁷ PAÁL, I. m., 4.

1949-ben a komponista ugyan néhány hónapot Európában töltött, de ősszel visszatért Amerikába.¹⁵⁸ „Most már Amerika volt a hazája, az az ország, amelyik nagylelkűen befogadta, amikor kénytelen volt felégetni maga mögött valamennyi hidat. De szíve mélyén továbbra is imádta a vén Európát, Bécsét, Budapestet, Berlint.”¹⁵⁹ Később végleg hazajött az öreg kontinensre, s bár Zürichben szeretett volna letelepedni, Vera kedvéért mégis kiegyezett a francia fővárossal.¹⁶⁰ Párizsban hunyt el, hetvenegy éves korában, 1953. október 30-án. Kérésére Bécsben temették el.¹⁶¹ Utolsó, *Arizona Lady* című operettjét fia, Charles Kálmán fejezte be.

Az ausztriai Bad Ischlben és Budapesten egy-egy róla elnevezett utca, Siófokon sétány őrzi Kálmán Imre emlékét. Szülőháza itt, a Kálmán Imre sétányon található. Emlékházként működik. Szobrokat is avattak a komponista tiszteletére a fenti települések mind-egyikén. Születésének századik évfordulóján, 1982-ben kisbolygót neveztek el róla.¹⁶² Nemzetközi gyorsvonatok is viselik a nevét.¹⁶³

Kálmán Imre nemcsak rendkívüli zeneszerző, hanem kiváló zongoraművész és nagyszerű karmester is volt. Az ő esetében a káprázatos zenei tehetség hihetetlen kitartással, bámulatos szorgalommal, elhivatottsággal, munkabírással, varázslatos kreativitással, egyediséggel és kedves egyéniséggel társult. Honthy Hanna így emlékezett rá: „Nemcsak nagy muzsikus volt, kitűnő ember is. Szerény, közvetlen, szeretetre méltó.”¹⁶⁴

Rendkívül hosszú utat tett meg Kálmán Imre Siófoktól Bécsen át Amerikáig, a *Tatárjárástól* az *Arizona Lady*ig terjedő életmű kezei között. „Nem vitás, hogy [...] egyéni hangú volt már az első jelentkezése az operettműfajban, s ezt az egyéni hangot mindvégig meg is tudta őrizni.”¹⁶⁵ „A melódiák melyek szívünkben tovább zenélnek, úgy körül fonják lelkünket, mint a csoda-virágok illata. KÁLMÁN IMRE. Több mint egy kitűnő operett zenéjének szerzője. Bűvész. A legnagyobb magasságokig kell emelni. A zenéje minden bánatot messzire űz, és nagyszerű szerelmekről regél, szívünket elkapja, és hipp-hopp messzire viszi a való világtól.”¹⁶⁶ „Korunkat elfeledjük, egyéb bajunkkal együtt [...]”, mikor Kálmán Imre melódiái felcsendülnek.¹⁶⁷

Kálmán Imre már hatvankilenc éve nincs közöttünk, mégis velünk van, és továbbra is velünk marad: szülővárosa, Siófok úgy őrzi szívében a komponistát, mint egykor ő őrizte szívében Siófokot.

Szinte magam előtt látom őt, amint Tokajit kortyolgatva, halhatatlan melódiákat komponál odafent, szeretett családja és tacsói körében. Isten veled, Kálmánkám!¹⁶⁸ Odaát biztosan találkozunk.

¹⁵⁸ Korábban megkapta az amerikai állampolgárságot.

¹⁵⁹ KÁLMÁN, I. m., 177.

¹⁶⁰ Uo., 177-178.

¹⁶¹ Zentralfriedhof

¹⁶² 4992-es kisbolygó

¹⁶³ Kálmán Imre EuroNight (EN 462, EN 463)

¹⁶⁴ Kálmán Imre és a „Bajadér”... Népakarat, 1957. október 24., 249. sz., 3. Forrás: ADT

¹⁶⁵ BÉBER László, *Marica grófnő*, Hajdu Bihari Napló, 1957. február 10., 34.sz., 11. Forrás: ADT

¹⁶⁶ A Csárdáskirályné, Színházi Élet, 1916/40, 2. Forrás: ADT

¹⁶⁷ A Csárdáskirálynő. Szövegét írták: Jenbach Béla és Leo Stein. Fordította: Gábor Andor. Zenéjét szerezte: Kálmán Imre.

¹⁶⁸ Utalás egy telefonbeszélgetésre Gábor Andor és Kálmán Imre között. *Hányan beszélnek?* Színházi Élet, 1916/21, 17. Forrás: ADT

A kis Kálmán Imre szüleivel és két testvérével, Vilmával és Bélával Siófokon

Kálmán Imre szeretett tacsckójával

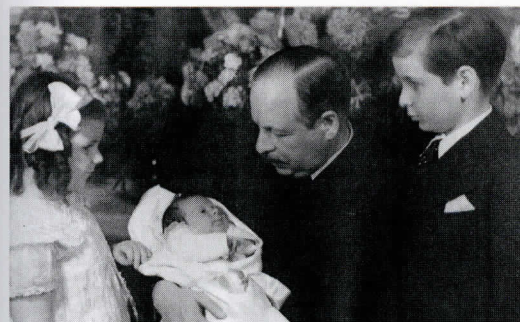
Kálmán Imre feleségével

Kálmán Imre feleségével

Kálmán Imre gyermekeivel

Kálmán Imre gyermekeivel

Kálmán Imre feleségével

Kálmán-Straße (Bad Ischl)

Kálmán Imre fiával

Kálmán Imre feleségével

Az idős Kálmán Imre

A képek forrása: Balatoni Regionális Történeti Kutatóintézet, Könyvtár és Kálmán Imre Emlékház

tartalomjegyzék

I szépirodalom

- 1 FERENCZ MÓNICA: Nyárfák
- 2 DÁVID KATA: Kertészet
- 9 ACSAI ROLAND: A kimért időről,
A létezésről, Az árról
- 12 NEMES Z. MÁRÓ:
Nagyobb hasbeszélők
- 13 BORSAI SZANDRA: Ülő démon
- 25 BÍRÓ TÍMEA: Kútból kiáltó,
A kutya harap
- 29 HOLCZER DÁVID: Szerelem, intimitás
nélkül, Itt fognak hagyni
- 30 RUFF ORSOLYA: Szerelem

33 história

- 33 PUSZTAI FRUZZINA:
A magyar tenger virtuóza
- 80 FAZEKASNÉ SZÉLES ÁGOTA:
A Kálmán Imre emlékház története
- 106 BENKE ATTILA: Nekem még mindig
a Riviéra – A Balaton és vidéke
a magyar játékfilmekben

128 kritika

- 128 FICSOR BENEDEK: Négy, a dekonstruált
férfiasság nyomában járó regényről

Ára: 990 Ft

siópart 2022 4

Kettős évforduló Siófokon:
140 éve született Kálmán Imre
35 éves a Kálmán Imre Emlékház

siópart

„...egyetlen séta
közben belátható,
mitől olyan önfedtek
tavasszal a nyárfák.”
(Ferencz Mónika)

„Noha a Balaton vize
még hideg, és időnként
kellemetlenül lehűl
a levegő, tudni lehet,
hogy a Párt
legbefolyásosabbjai
hamarosan
megjelennek...”
(Dávid Kata)

2022 1 2 3 4